

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 26 Sayı: 51 (Year: 26 Issue: 51)

Mart 2023-September 2023 (March 2023-September 2023)

E-ISSN: 2149-9098

2023, 26(1): 171-200

DOI: 10.18691/kulturveiletisim.1204206

****Araştırma Makalesi****

Popülizm, Medya ve Toplumsal Cinsiyet:

Sen Kimsin Atiye? *

Övünç Ege**

Öz

Popülizmin muğlak yapısı onu tanımlamayı zor bir süreç haline getirirse de bu belirsizlik onun medya içeriklerine ve gündelik yaşama sirayet etmesini kolaylaştırmaktadır. Çalışmada siyasal üslup olarak popülizm, performans ve inşa üzerinden toplumsal cinsiyet ile birlikte ele alınmaktadır. Medya temsillerinin popülizm ve toplumsal cinsiyetin kesişim noktaları özelinde ele alınması kültürel üretim alanlarındaki yeni stereotipleri ortaya koymaktadır. Bu stereotipler *Atiye* (Netflix, 2019–2020) dizisi üzerinden örneklendirilmektedir. Bu bağlamda dizideki kadın-erkek kategorilerinin ve ilişkilerinin inşasının kurgusal tarihe temellendirilerek aidiyet oluşturulması, kadın doğası miti üzerinden anne olan kadının kutsallaştırılması, ailenin kutsanması ve dışsal düşman temsilleri üzerinden medyada cinsiyet kategorilerini pekiştiren yeni stereotipler ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı popülist üslup ve toplumsal cinsiyet normlarının medyada nasıl yer aldığını ortaya koymaktır. Diziden elde edilen bulgular yeni stereotiplerin geleneksel stereotiplerden farklı olmadığını ortaya koymuştur. Kadın kahraman eril söylemi örtük bir şekilde yeniden üretmektedir. Dizide egemen kültürel normlar popülizmin aidiyetçi, ayrıştırıcı ve tehditkâr olarak kendini yeniden üreten stiliyle iç içe geçmiştir. Kutsallaştırma yoluyla geleneksel anlatıdaki pasif konumundan uzaklaşıyor gibi gösterilse de atfedilen bu kutsallık onu yine edilgen konuma sabitlemektedir. Bu bağlamda, medya içeriğine temas eden ve bilinçli bir şekilde toplumsal cinsiyet körü olan popülizmin eril stili, kadını hâlâ daha tam anlamıyla özgür ve güçlü göstermemektedir¹.

Anahtar Sözcükler: Popülizm, toplumsal cinsiyet, medya çalışmaları, Netflix, *Atiye*.

* Geliş tarihi: 14.11. 2022 . Kabul tarihi: 14.03.2023

**İstinye Üniversitesi, İletişim Bilimleri doktora öğrencisi,
Orcid.no: 0000-0002-2078-9008, ovunc.ege@gmail.com.

¹Bu araştırma makalesi "Popülizm ve medya ilişkisinde Türkiye'deki kadın hikâyesinin sunumu: *Atiye* (The gift) örneği" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

****Research Article****

Populism, Media And Gender:

Who Are You Atiye? *

Övünç Ege**

Abstract

While the ambiguous nature of populism renders it a challenging concept to define, this uncertainty facilitates its extend into media content and daily life. This study approaches populism as a political style that relies on performance and construction, along with gender in society. Addressing media representations specifically at the intersections of populism and gender reveals new stereotypes in the fields of cultural production. These stereotypes are exemplified through *the Gift* (Netflix, 2019–2020) series. In this context, novel stereotypes that reinforce gender categories in the media through the creation of belonging by basing the construction of male-female categories and relationships on fictional history, the sanctification of a woman who is a mother through the myth of female nature, the sanctification of the family, and representations of external enemies are discussed in the series. The study aims to reveal how populist style and gender norms are present in the media. Findings from the series revealed that the new stereotypes are not different from the traditional stereotypes. Specifically, the portrayal of the female protagonist covertly reproduces the masculine discourse. In the series, the dominant cultural norms are intertwined with the self-reproducing style of populism as belonging, separating, and threatening. Although it is shown to move away from its passive position in the traditional narrative through sanctification, this attributed sanctity fixes it in the passive position. Thus, the masculine style of populism, which pervades media content and remains intentionally gender-blind, still fails to fully portray women as independent and empowered agents².

Keywords: Populism, gender, media studies, Netflix, the Gift

* Received: 14.11.2022 . Accepted: 14.03.2023

**Istinye University, Communication Sciences PdD student,
Orcid no: 0000-0002-2078-9008, ovunc.ege@gmail.com.

²This research article was produce from the master's thesis titled "The presentation of the women's story in Turkey at the intersection of populism and media: The sample of Atiye (the Gift)".

Popülizm, Medya ve Toplumsal Cinsiyet: Sen Kimsin Atiye?

Giriş

Tartışmalı bir kavram olan popülizmin tek ve kesin bir tanımını yapmak mümkün değildir. Ancak yine de en genel anlamıyla popülizm, kendi kimliklerini var etmek için halk ve seçkinler (yani biz-öteki) arasındaki ayrımı körükleyerek seçmen tabanının bir araya getirilmesini amaçlayan siyasi bir üslup³ olarak algılanabilir. Popülist aktörler, kitleyi kendi istek ve çıkarlarına göre yönlendirebilmek için söylemsel inşalarını “biz dili” üzerine kurgulamaktadır. Biz kategorisine dahil olmayan muhalif grubun ötekileştirildiği bu sistem, varlığını ve kimliklerini farklar üzerinden inşa etmektedir. Fark mantığı toplumsal inşa etmenin birinci içimidir (Laclau, 2007: 96).

Popülist retoriğin dilindeki ayrımcı ifadeler, hem halk hem de seçkinleri kodlamak için kullandığı farklar kategorisi; dönemsel, kültürel ve sosyolojik olarak değişiklik göstermektedir. Soner Karagül ve Belma Engin Güder’e göre (2020: 111) popülizm, farklı ülkeler ve görüşlere göre olumlu ya da olumsuz anlamlarda kullanılabilir. Bunun sebebi ise kavramın tanımlanamayan, muğlak yapısıdır. Kavramı ilk tanımlayan kişilerden biri olan Isaiah Berlin de bu muğlaklığı vurgulamak amacıyla kavramı açıklarken “Külkedisi Kompleksi” (*Cindrella Complex*) benzetmesini kullanmaktadır. Berlin’e göre popülizm, kendini giyecek birini arayan bir cam ayakkabıdır. Burada aranan şey popülizmin özüdür (Canovan, 1981: 7; Taggart, 2000: 2). Fakat bu öz bulun(a)madığı sürece, popülizm kendini üretmeye ve yeniden üretmeye devam edecektir.

Kavrama dair düşünceler keskin çizgilerle ayrılmaktan uzaktır. Richard Hofstadter’e göre negatif bir anlam taşıyan popülizm, Lawrence Goldwyn ve Charles Postel’de daha olumlu bir konumdadır (Kaltwasser vd., 2017: 3). Benzer şekilde Chantal Mouffe ([2018] 2019: 17), politika yapma yöntemi olarak ele aldığı popülizmi alternatif sol önerisi olarak düşünürken Slavoj Žižek (2017: 217-219), “onlara karşı biz” mantığının bir kimlik siyaseti olduğunun altını çizer ve hem sağ hem de sol görüşte bunun önüne geçilmesi gerektiğini vurgular. Aynı zamanda dışsal bir düşman fikrine karşı toplumsal çatışmaları inkâr ettiğini söyleyerek de eleştirir. Buradaki dışsal düşman, çoğu zaman söylemsel olarak oluşturulmuş bir düşmandır ve Ernesto

³ Popülizmi siyasi üslup olarak ele alan farklı çalışmalar için bkz. Canovan, 1981; Canovan, 1999; Jagers ve Walgrave, 2007; Moffitt ve Tormey, 2013; Moffitt, [2016] 2020.

Laclau'ya göre (2011: 139) “söylemsel olarak bir düşman oluşturulmadan popülizm olmaz”. Söylemsel olarak oluşturulan düşman, popülist aktörün karşısında konumlandırılmış olan muhalif herhangi bir kesim olabilir. Bu kesim siyasal alanda genellikle ideolojiler üzerine inşa edilir. Toplumsal alandaki yansımalarını ise (özellikle popülizme yatkın sağ siyasal söylemlerde) toplumsal cinsiyet kategorilerinde de göstermektedir ve bu durum toplumsalla sınırlı kalmayarak, kendine siyasal alanda da yer bulmaktadır.

Laclau (2007: 245) popülizmi, halkın inşasının politik mantığı olarak görmektedir. Bu nedenle popülizm tarafından inşa edilen kimlik, eşitlik arayışında aşılması gereken bir kimliktir. Popülizmdeki halk kategorisi her ne kadar “Biz söylemi” ile kapsayıcı ve heterojenmiş gibi görünse de söylemin karşısındaki muhalif kesim “Öteki” olarak kodlanmakta ve aslında halk kategorisinin homojen bir yapıda olduğunu göstermektedir. Biz-Öteki ayrımı, toplumsal cinsiyetin egemen olduğu alanlarda ise “eril ve eril olmayan herkes” ikiliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da egemen erkeklik kategorisini hiyerarşik olarak diğer tüm kategorilerin üzerine yerleştirmektedir.

Judith Butler ([1999] 2012: 52), cinsiyeti bir inşa olarak görmekte ve hatta cinsiyetin başından beri toplumsal cinsiyet olduğunu, ikisi arasında fark olmadığını söylemektedir. Bu bağlamda, cinsiyetin ikili karşıtlığın kabulüne dayalı inşası, iktidar yapılarının cinsiyet kimlikleri üzerindeki tahakkümünü göstermektedir. İktidar yapıları tarafından kadın ve erkek olarak ikiye bölünen cinsiyetin biyolojik temellere dayandırılarak doğalmış gibi gösterilmesi ve inşa edilenin sadece toplumsal cinsiyet olarak görülmesi; söz konusu sistemlerin birey, hatta Butler'ın da değindiği gibi beden üzerindeki şiddetidir. “Cinsiyet kategorisine uygun olarak bedenlerin böyle bir söylemsel düzenleme ve üretimden geçmesi maddi şiddetin ta kendisidir” (Butler, [1995] 2017: 64). Bu tahakküm ve şiddetin var etmek istediği toplumsal cinsiyet kimliği, “kendisinin de birer sonucu olduğu söylenen ‘dışavurumlar’, ‘ifadeler’ tarafından performatif olarak kurulur” (Butler, [1999] 2012: 77).

Butler, *Cinsiyet Belası* kitabının son bölümü olan “Parodiden Siyasete” isimli bölümde, “‘yapılanın ardında bir yapanın’ olmasının şart olmadığı, daha ziyade ‘yapanın’ yapılan içinde ve yapılan vasıtasıyla değişken bir biçimde inşa olduğudur” ([1999] 2012: 233) diyerek, öznenin kurulumuna dair iddiasını ortaya koyar. Butler'da özne, kimliğin ortaya çıkmasını yönlendiren kurallara bağlı söylemlerin sonucudur ve

onu yaratan kurallar tarafından belirlenmez ([1999] 2012: 327). Toplumsal öznenin söylemsel kuruluşu ya da iktidarın toplumsal cinsiyetli özneyi tekrarlayan pratikler ve söylem üzerinden inşa etmesi, kimliğin yeniden anlamlandırılmaya açık bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda (toplumsal cinsiyetli) kimlik, “siyasi alanda onlara karşı biz” olarak tanımlandığında; beden üzerinde tahakküm kuran, cinsiyet inşasını görünmez kılarak onu doğallaştıran ve bu şekilde kendini üreten mekanizmaları yeniden üreterek tahakkümün parçası haline gelen bir kategori olma tehlikesi taşımaktadır.

Butler, “ben” ve “ben”in “öteki” üzerinden kurulan kimlik inşasındaki ikili karşıtlığı stratejik bir hamle olarak görür ve “kimliğin *kurulmuşluğunun* bu iki karşıt hat üzerinden yorumlanması hatalıdır,” der (Butler, [1999] 2012: 236-239). Butler’ın cinsiyet kimliklerine referansla vurguladığı bu durumun, popülizm kavramsallaştırmasındaki halk-seçkinler ayrımında da tezahürü vardır. Her iki durumda da kimliğin ikili karşıtlık üzerinden tanımlanması, ayrımcı olması ve aynı zamanda inşa sürecini görünmez kılması açısından problemdir. Butler’a göre (Filippi vd., 2021: 317) göçmenler, yoksullar, işçiler, feministler, diğer azınlık oluşumlarının oluşturduğu koalisyonlar; ırksal ve etnik kökenleri altüst etmekte, heterojen halk fikrini başlatmak için farklılıkların eklenmesine güvenmektedir. Bu nedenle popülizm, ulus sınırlarını aşan yeni koalisyonlar ve dayanışma biçimleri lehine milliyetçiliğe karşı çıkmazsa tuzak işlevi görecektir.

Kimliğin ikili karşıtlık üzerinden tanımlanması, farklılıkların ayrıştırıcı işlev görerek toplum içinde farklı/anormal/öteki olarak kodlanan bireyleri dışlama tehlikesi taşımaktadır. Ayrımcı işleve sahip farklar, egemen sınıfın dışındaki bireyleri de kendi içinde farklı sınıflara ayırmakta ve bu sınıflara karşı kurduğu tahakküm de sınıfın kodlanmış statüsüne göre değişmektedir. Toplumsal cinsiyet inşasının görünmez kılınması; yani doğal bir olgu gibi gösterilmesi, hatta birtakım cezai düzenlemelere tabi tutulması, onu toplumsal alanda normlaştırmaktadır. “Toplumsal cinsiyet normlarının tortulaşması sonucu, ‘doğal cinsiyet’ veya ‘gerçek kadın’ gibi tuhaf fenomenlerin yanı sıra yaygın ve ikna edici toplumsal kurguların ortaya çıktığını göz önüne alalım” (Butler, [1999] 2012: 229). Bu fenomenlerin toplumsal alanda kabulü ve yeniden inşası, tekrar edilen performanslar⁴ ile olur. Bu performansların, Butler’ın

⁴ Buradaki performansları Butler ([1999] 2012: 224) “*dışavuruyormuş* gibi yaptıkları öz veya kimlik aslında bedensel işaretler ve diğer söylemsel yollarla üretilen ve sürdürülen üretimlerdir,” diyerek

sözünü ettiği “doğal cinsiyet” ve “gerçek kadın” gibi kadının konumunu sabitleyici fenomenlere dönüşümü ise zaman içinde inşaıyla kurulan bir sürece işaret etmektedir.

Popülist retoriğin toplumsal cinsiyet ile bağı direkt bir ilişkiye işaret etmez. Birbirini üstü kapalı bir biçimde yeniden üreten iki söylem de eleştirileriyle birlikte, temelde farklı alanlarda yer almaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet eşitsizliği, popülist aklın meşrulaştırılmasında bir araç olarak kullanılmakta, eşitsizlik görünmez bir şekilde artarken popülist iktidar söylemi, kendini doğallaştırarak pekiştirmektedir. Eril olan dil, popülist aklı araçsallaştıran söylemlerin de eril bir şekilde kodlanmasını sağlamaktadır. Sadece siyasal alanda değil, bu söylemin sirayet ettiği her alanda bu kodlamanın yansımaları görülmektedir.

Metodoloji

Popülizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki tartışmaların bağlamına araç olarak medyayı dâhil etmek, kültürel üretimler ve kültürel mücadele alanlarında farklı bakış açılarını gösterme şansı vermektedir. Çalışmada, kültürel üretim aracı olan medya içeriklerindeki toplumsal cinsiyete dayalı popülist temalar analiz edilmiştir.

Medya, temsiller aracılığıyla kültürel pratikleri üretmekte ve yaygınlaştırmaktadır. Bu çalışma, kurgu olmasına rağmen örtük olarak tarihsel kökenlere dayandırılan bir dizi üzerinden popülizm, toplumsal cinsiyet ve medya arasındaki kesişim noktalarına odaklanmakta ve seçilen örneklem üzerinden, medya temsillerinin eril dili araçsallaştıran popülizmi ele almaktadır. Çalışmada siyasi bir üslup olarak popülizmin kadını nasıl konumlandığı ve bunu kültürel üretim alanında ne şekilde yeniden üretip sunduğu ortaya konulmuştur:

Siyasi üslup, dilin kullanımı, konuşma, yazılı metinler gibi birçok söylemsel özelliklerin analizini gündeme alır. Ancak, siyasi üslup, söylemsel yaklaşımın ele almadığı imajlar, benlik sunumu, beden dili, tasarlama ve sahneleme gibi birçok estetik ve edimsel bileşeni de ele alarak söylemsel yaklaşımın ufkunun ötesine geçer (Moffitt, [2016] 2020: 68).

Popülizmin siyasal üslup olarak ele alınması, medya içeriğindeki popülist performansın yansımalarını gösterme şansı tanımaktadır. İletişim teknolojilerinin

tanımlar. Örneğin; bireyin çevresindeki ebeveynlerin davranışlarını temel alarak, kendisi çocuk sahibi olduktan sonra bu davranışları taklit etmesi, ne kadar iyi bir ebeveyn olduğunu sosyal medya hesaplarından paylaşması ve bunun bir performans olduğunu (bilerek ya da bilmeyerek) gizleyerek kendisini “dışavuruyormuş” gibi yapması ve hatta bunu iyi, geleneksel, olması gereken aile gibi söylemler ile pekiştirmesi; toplumsal cinsiyet normlarının biçimlenmesi, tutarlı hale getirilmesi, normalleşmesi ve kabullenilmesine neden olan performanslardır.

gelişmesiyle popülist performansların yayılmasında coğrafi sınırların önemi yok olmuştur (Moffitt, [2016] 2020: 138). Bu çalışma, popülizmin küresel çapta yayıldığı ve popülerleştiği bir dönemde global yayın yapan bir platformda yerel ve kültürel bir hikâye olarak sunulan bu performansların medyadaki yeniden üretimlerini analiz etmektedir.

Akademik literatürde popülizm, toplumsal cinsiyet ve medya üçgeninde yapılmış çalışmalar genellikle siyasal iletişim alanında ilerlemektedir. “Mevcut haliyle literatür, son yıllarda popülizm ve medya arasındaki iki merkezli boyuta odaklanır. İlki, kitle medyasının popülist başarıya etkileri; ikincisi ise popülist aktörlerin medyada hangi yolları (çoğunlukla geleneksel) tercih ettikleri üzerinedir” (Moffitt, [2016] 2020: 113) Fakat tahakkümün medyadaki yansımaları, siyasal içerikler ile sınırlı değildir. Bu nedenle çalışmada üçüncü bir merkezi alan olarak medyanın boş zaman aktivitelerini ideolojik olarak dolduran bir aygıt olması üzerine odaklanılmıştır. Bu sayede siyasal üslubun medya içeriklerine ne şekilde yansıdığı ortaya konulmak istenmiştir.

Çalışma kapsamında dijital medya platformlarından Netflix’in, kadın kahramanı başrol olarak konumlandığı Türkiye’deki ilk dizisi olan *Atiye* betimsel olarak analiz edilmiştir. “Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür” (Özdemir, 2010: 336). Bu analiz türünde veriler, önceden belirlenen kategoriler etrafında analiz edilir. Sırasıyla; analiz için çerçeve oluşturma, çerçeveye göre verileri işleme, bulguların tanımlanması ve yorumlanması gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256 akt. Aslan, 2019: 251). Çalışmada ilk olarak, popülizm ve toplumsal cinsiyet kavramlarının kesiştiği alanlar tespit edilmiş, sonrasında bu kategoriler üzerinden dizi analiz edilmiştir. Çalışma; medyadaki kadın imajını, belirlenmiş temalar ekseninde, eleştirel bir şekilde analiz etmektedir. İktidarın farklı dışavurumlarındaki sorunları keşfetmek için yapılan bu çalışmaya dâhil edilen dizideki kadın temsilleri; yeni kadınlık stereotiplerinin oluşumuna zemin hazırlayan, kadın doğası mitini kültürel olarak yeniden üreten temsillerdir. Bu bağlamda popülizm ve toplumsal cinsiyet normları, dizide; köksüzlüğe karşı olma ve aidiyet, kadın-erkek kategorilerinin inşası, kadının kutsallaştırılması ve kadın doğası miti, annelik, kutsal ailenin inşası, öteki düşmanlığı üzerinden ele alınmıştır.

Çalışma, popülizmin toplumsal cinsiyet kodları ile kesiştiği noktalar üzerinden ilerlemektedir ve etrafında şekillendiği sorular şunlardır: Eril söylem ve popülizm

arasındaki kesişim noktaları nelerdir? Bunlar medya içeriklerine nasıl yansır? Popülizm, geleneksel toplumsal cinsiyet kodlarında neleri değiştirir? Medyada bağımsız gösterilen kadın temsili, egemen dilin söylemini yıkabilir mi; yoksa farklı yollardan, yeniden mi üretir?

Araştırma soruları üzerinden üretilen varsayımlar ise şu şekildedir: Popülizm, eril söylem vasıtasıyla toplumu cinsiyet kategorileri üzerinden ikiye böler ve toplum tarafından makbul görülen modern erkekliğin konumunu sabitler; günümüzde medyadaki kadın temsilleri daha bağımsızdır ve geleneksel stereotiplerin keskin çizgisi bulanıklaşmıştır. Fakat bu durum egemen popülist üslubu ve patriyarkayı dönem şartlarına uygun olacak şekilde yeniden üretmektedir; bağımsız kadın temsilleri zaman geçtikçe artsa da ve bu temsiller kadını bireymiş gibi gösterse de erkeğe bağımlılığı romantize etmekte, eril söylemi örtük bir şekilde yeniden üretmektedir. Dizi, popülist üslubun biz-öteki ayrımını, toplumsal cinsiyet kategorileri üzerinden yeniden üretmektedir.

Popülizm ve Toplumsal Cinsiyet

Margaret Canovan'a göre (1981: 290) "entelektüel karşıtı ve çok az kesin ideolojisi olan bir hareket"⁵ olarak tanımlanan popülizm, farklı ideolojilerde kendine kolayca yer bulmaktadır. Edward Shils'e göre popülizmi anlamak için seçkinler ve kitleler arasındaki ilişkiye bakmak gerekir (Shils, 1956 akt. Taggart, 2000: 11). Kavramsal kayganlığı nedeniyle anlaşılması zor olan (Taggart, 2000: 1) popülizm; Jan-Werner Müller'e göre (2016: 11) "belirli bir psikolojik eğilim, özel bir sınıf, basit politikalar ya da sadece tarz meselesi değildir, kendine ait özel bir dili vardır"⁶. Bu noktada kavramı tanımlamaya çalışmak değil; Laclau'nun da altını çizdiği gibi (2007: 31) ilk olarak "hangi toplumsal ve ideolojik gerçekliğe uyduğunu", ikinci olarak da "hangi toplumsal gerçeklik ya da durumun ifadesi olduğunu" sormak gerekmektedir. Bu noktada popülizmi anlamak için ilk olarak toplumsal değişkenleri anlamak gerekmektedir.

Niels Spierings, Andrej Zaslove, Liza M. Mügge ve Sarah L. de Lange (2015: 7) popülizm tanımlamalarını; (i) tanımlaması zor olan, (ii) Kurt Weyland'ın *Clarifying a Contested Concept* çalışmasına referansla strateji olarak kabul edilen, (iii) Margaret Canovan, Jan Jagers ve Stefaan Walgrave, Benjamin Moffitt ve Simon Tormey'e

⁵ Çeviri bana aittir.

⁶ Çeviri bana aittir.

referansla üslup olarak kabul edilen ve (iv) Cas Mudde'nin *The Populist Zeitgeist*' ta ele aldığı şekliyle ince merkezli bir ideoloji olarak dört başlıkta toplamaktadırlar.

Moffitt ve Tormey (2013: 383), popülizmi tanımlamak için kullanılan kategori seçimlerindeki problemi ve popülizmin performatif boyutunu ele aldıkları çalışmalarında, genel olarak fenomen hakkında dört merkezi yaklaşım olduğunu söylemektedirler. Bu merkezi yaklaşımlar; (i) ideoloji,⁷ (ii) politik mantık,⁸ (iii) söylem⁹ ve (iv) strateji¹⁰ olarak popülizmdir. Cas Mudde, Ernesto Laclau ve Kurt Weyland'ın çalışmalarına referansla, söz konusu çalışmada kategorize edilen bu yaklaşımlardaki tanımlamalar, Moffitt ve Tormey'e göre (2013: 383) fenomeni kategorize etmek için problemleri kullanmaktadır. Moffitt ve Tormey, kendi popülizm modellerini ise siyasi bir üslup olarak tanımlamaktadır (2013: 390). Popülizmi bir üslup olarak düşünmek, kavramın performatif unsurlarına odaklanmaktadır.

Moffitt'e göre ([2016] 2020: 66) "siyasi üslup, yönetim alanından gündelik hayata uzanan bir biçimde siyasal içine alan iktidar alanını yaratmak ve yön vermek için kullanılan izleyicilerin maruz kaldığı somutlaşmış ve sembolik olarak dolayımlanmış bir performans repertuarı" olarak tanımlanmaktadır. Popülizmi bu şekilde; siyaset ve üslup kavramlarını bir araya getirerek ele almak; siyaset ve estetiği, yani retorik ve performansı bir araya getirir. Gündelik yaşamdaki iktidar alanlarının sürekli tekrar edilen performanslar ile genişletilmesi ve bu iktidar alanlarının eril yapıları, sadece erkek liderler ya da temsil vasıtasıyla yapılmaz. Aynı zamanda kadın lider ve temsillerin performansları da bu inşaya katkı sağlamakta ve toplumsal cinsiyet normlarının siyasal alandan gündelik yaşamdaki kamusal ve özel alanlara genişlemesine yardımcı olmaktadır.

Popülist aktörler, halk kategorisinin seçkinler karşısında ezildiği iddiası üzerinden söylemlerini üretir. Halkın içinden gelen popülist liderin iktidarı, Thomas Hobbes'un ([1651] 2007) iktidar görüşündeki gibi bireyler arası eşit dağılmamaktadır.

⁷ Mudde (2004: 543) popülizmi, "toplumu nihayetinde 'saf insanlar' ve 'yozlaşmış elitler' olarak iki homojen ve antagonist gruba ayıran ve siyasetin, halkın gönüllü iradesinin (volonté générale) bir ifadesi olması gerektiğini savunan ince merkezli bir ideoloji" olarak tanımlamaktadır.

⁸ Laclau (2007: 245), "halkın inşası mantığı" olarak gördüğü popülizmi, politik mantık olarak tanımlamaktadır.

⁹ Bu yaklaşımda popülizm, halk ve elit ayrımını inşa eden bir söylem olarak ele alınmaktadır. "Popülizm birtakım siyasi inançların özellikleri olarak görülmektense, genelde bir konuşmada veya nutukta kendini gösteren belirli bir siyasi ifade biçimi olarak görülür" (Moffitt, [2016] 2020: 43).

¹⁰ "Popülizm; lider bir kişiliğin, hükümetin gücünü; doğrudan, aracısız, kurumsallaşmamış bir biçimde almış olduğu destekle, örgütsüz yığınlarda aradığı ya da kullandığı bir siyasi stratejidir" (Weyland, 2001: 14 akt. Moffitt [2016] 2020: 41).

“Öteki” sınıf üzerinde kurulan tahakküm, “biz” kategorisinde yer alan sınıfın tahakkümünden ve beraberinde ona karşı gösterilen dirençten farklıdır. Popülist liderler daha çok Niccolò Machiavelli’nin ([1532] 2016) hükümdarının günümüz koşullarına göre şekillenmiş versiyonuna benzemektedir. Machiavelli’ye referansla (2016: 69) söylenebilir ki bir lider her ne kadar zor olsa da hem halkı tarafından sevilmelidir hem de halk ondan korkmalıdır. Popülist aktörler de halkın sevgisini onlardan biri olmaları üzerinden kazanmakta, korkularını ise “Öteki” üzerinden inşa etmektedir.

“Sistemin her ögesi ancak diğer öğelerden farklı olduğu oranda bir kimlik kazanır” (Laclau, 2012: 97). Fark hem kimliğin kurucusu hem de kendisidir. Bu farklar da popülizmde eşdeğerlik ile birbirine bağlanmaktadır. Fakat kendisini fark üzerinden kuran kimlik diğer farklarla eşdeğerlik içine girdiğinde fark olma özelliğini kaybetmektedir. Bu bağlamda popülizmin dışlama üzerine kurduğu sistem, kendine eklenen kimliğin farkını sistematik kimlikler oluşturarak yok etmek istemektedir. Eşdeğerlik üzerinden kurulan kimlik ve meşru halk kategorisinin temsili de egemen görüş tarafından kodlanmaktadır. Fakat küreselleşme ile birlikte, tam anlamıyla homojen bir kitle oluşturmak mümkün değildir. Bu nedenle toplumdaki bazı farklar, iktidar izni ile “kabul edilebilir” statüsündedir. Fakat “heterojenliğin kısmi olarak kararlı hale getirilmeleri doğası gereği hegemoniktir” (Laclau, 2007: 251). Meseleye toplumsal cinsiyet bağlamı da eklendiğinde, kadının eril toplum yapılarında “Öteki” olarak kodlanmasına rağmen, hâlâ nasıl görece meşru¹¹ sayıldığı anlaşılmaktadır. Kadının toplumsal alandaki varlığı; iktidarın meşruiyetini kanıtlama, koruma ve devamlılığını sürdürme amacıyla heterojenliğin kısmi olarak kabul edilmesine örnektir.

Herhangi bir gösterilene bağlı olmadan anlamlandırılan boş gösteren, Laclau tarafından, “gösterilene olmayan gösteren” olarak tanımlanmaktadır (Laclau, 2012: 95) ve bu nedenle, anlamlandırılma sürecindeki boşlukların ideolojik olarak doldurulması ihtimali nedeniyle de problemlidir. Bir üretim süreci olan boş gösterenin anlamlandırılma sürecinin farklar ve eşdeğerlikler üzerinden kurulması, hegemonik yapının normalleşmesini sağlamaktadır. “Grup üyeleri arasında karşılıklı özdeşleşmeyi mümkün kılan unsur, bir şeye ya da birisine duyulan ortak nefrettir”

¹¹ Burada söz konusu meşruluk, egemen söylem açısından diğer azınlıklara göre (örneğin LGBTİ+ bireyler, göçmenler vs.) sosyo-kültürel olarak daha kabul edilebilir bir kategori olarak görülmesinden kaynaklıdır.

(Laclau, 2007: 88). Popülist aktörlerin söylemlerindeki “Öteki” düşmanlığının sebebi de budur. Düşman olan öteki üzerinden kurulan özdeşlik ile bir araya getirilen “halk”ın inşa sürecinin mümkün olması için düşman olan kesimin de popülist aktör(ler) ve onların ideolojileri doğrultusunda inşa edilmesi gerekir. Popülist liderlerin söylemleri, önce nesnellığı sonra da bu nesnellik üzerinden halkı inşa etmektedir. Bu inşa “boş gösteren”lerin anlamlandırılması ile yapmaktadır.

Boş gösteren haline gelen kategoriler, kendini tanımlamak ve konumunu sabitlemek için ötekinin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Popülizmde kadın kategorisi, açık bir şekilde boş gösteren olarak ele alınmamaktadır. Fakat popülist üsluplarda kadınların/kadınlıkların anlamının içinin boşaltılmak ve bu sayede yeniden anlamlandırmak istendiği görülmektedir. Popülist üsluplar, kadın kimliğini belirlememekle birlikte, yukarıda Butler’a referansla bahsedildiği gibi, toplumsal öznenin kurulumunda rol oynamaktadır.

Boş gösteren haline getirilmek istenen kadın kategorisi, popülist aktörler ve popülist üsluptaki maskülenlik ile birlikte, erkek kategorisi üzerinden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda kadın kategorisi, popülist aktörlerin eril söylemlerinde, örtük bir şekilde, “erkek gibi olmayan” olarak kodlanarak ötekileştirilmekte; dönem ve bölge şartlarına göre bu tanıma farklı eklemeler yapılmaktadır. Erkek kategorisinin toplumsal alanda tarihsel köklere sabitlenmiş konumu, kadının anlamlandırılma sürecinde hangi statüde olacağını da göstermektedir. Bu statü, ataerkil olan toplumda kuşkusuz ki “erkekten” daha aşağıdadır.

Fark ve farklılıklar hem negatif hem de pozitif anlamlara gelebilmektedir. Sınıflı toplumu oluşturma ve bu sınıflar arası hiyerarşiyi kurma açısından farklar negatif bir duruma işaret etmektedir. Fakat heterojen ve çok sesli bir toplumun oluşumu için ise pozitif anlam taşıyan fark gereklidir. Farklılıkların ortadan kaldırılması, homojen toplum için gerekli bir durumdur. Fakat dışsal düşmanı yaratabilmek için ihtiyaç duyulan ötekinin varlığı da bu farka dayanmaktadır. Bu nedenle fark meselesi, dahil olduğu kontekst içinde ele alınmalı ve onunla birlikte tartışılmalıdır. Popülizm için fark, toplumsalın kurulmasının zorunlu bir koşuludur. Farkların oluşturduğu sistem, anlamlandırma için gereklidir (Laclau, 2012: 96). Heterojen toplumun kurulması için gerekli olan fark bu anlamda pozitif bir mevziye işaret ederken, aynı zamanda egemen söylemin izin verdiği ölçüde, heterojen olan toplumun inşasında sadece iktidarın onayladığı farkların varlık gösterebilmesi, gözden kaçırılmaması gereken bir

durumdur. Bu bağlamda popülizm genellikle kadın-erkek farkını onaylarken; diğer cinsiyet kimlikleri, onaylanmayan azınlıklar, hatta halkın yaşam alanını tehdit eden düşmanlar olarak görülmektedir.

Popülist Üslup İçinde Kadının Konumu

Popülizm ve toplumsal cinsiyet kavramlarını disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alan çalışmalar, genellikle siyasal iletişim alanında yürütülmektedir.¹² Siyasal partilerin ve politikalarının cinsiyetçi tutumları, kadın parti liderlerinin söylemleri ya da seçmen davranışları bu alandaki ağırlıklı çalışma konusudur.

Popülizm ve toplumsal cinsiyet politikaları arasındaki ilişki, kültürel anlamda, büyük ölçüde birbirine bağlıdır ve siyasal alandaki popülist aktörlerin cinsiyet politikaları, popülist ideolojiden ziyade, ulusal kültür-ideoloji kombinasyonundan etkilenir (Mudde ve Kaltwasser, 2015: 2). Fakat popülizm ve toplumsal cinsiyet sadece kültür ve ideolojinin birleşiminden değil; siyasi bir üslup olarak ele alındığında, performanslardan da etkilenmektedir. Bu haliyle toplumsal alanda hem popülist aktörün kendini ifade etmesi hem de toplumsal cinsiyet kodlarının yayılması birbirini bütünlemede ve tekrarlanarak birbiri içine geçen, sonunda da normalleşen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlamda, cinsiyet temelli popülizm her kültürde farklı şekilde kendini göstermektedir. Dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump'ın "Me Too"¹³ hareketine karşı yaptığı açıklamada kadının itibarını değersizleştirilmesi,¹⁴ Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsanaro'nun pandemi sürecinde yaptığı LGBTİ+ bireylere karşı ayrımcı göndermeli açıklaması,¹⁵ popülizme eklemlenen cinsiyetçi söylemlere örnektir.

Siyasal alanın erilliği, popülist üsluplarda da görülmektedir. Kadın popülist liderlerin varlığına rağmen, odak neredeyse tamamen erkek liderliğine kaymaktadır (Abi-Hassan, 2017:427). Yukarıda bahsedildiği gibi kadın liderlerin anneliğine odaklanmak, medya görünürlüklerindeki ortak özelliktir (Thomas ve Bittner, 2018; Trimble vd., 2019 akt. Curtin ve Greaves, 2020: 183). Kadın liderin kimliğinin annelik

¹² Bu alandaki diğer çalışmalar için bkz. Stavrakis ve Katsambekis, 2014; Mudde ve Kaltwasser, 2015; Abi-Hassan, 2017; Saresma, 2018; Kantola ve Lombardo, 2019; Curtin ve Greaves, 2020.

¹³ 2017 yılında sosyal medyada yayılmaya başlayan Me Too hareketi; cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı başlatılmış, bireylerin hikâyelerine odaklanan bir harekettir.

¹⁴ "Amerika'daki genç erkekler için suçlu olmayabileceğiniz bir şeyden suçlu olabileceğiniz korkutucu bir zaman" (Diamond, 2018). (Çeviri bana aittir.)

¹⁵ "Artık bir ibne ülkesi olmayı bırakalım" (Koyuncu, 2020).

üzerinden tanımlanması ve bunun medyada sürekli olarak tekrar eden bir performans haline gelmesi, toplumsal alandaki kadın kimliğini inşa etmektedir.

Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern'in anneliğine odaklanması; Danimarka eski meclis üyesi Pia Kjaersgaard'ın, ulusun annesi olarak tasvir edilerek "Mama Pia" olarak adlandırılması (Meret, 2015 akt. Abi-Hassan, 2017: 439) ve Türkiye'deki İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener'e, internet kullanıcıları arasında "Meral Mommy" (Meral Anne) olarak hitap edilmesi; popülizm ve toplumsal cinsiyet kodlarının bir arada sunulmasına örnektir. Siyasetçilerin liderlik vasıflarının, cinsiyetlerin imlediği tanımlar üzerinden kurulması ve konumlanması, popülizmin "biz-öteki" karşıtlığı açısından düşünüldüğünde, kadının annelik üzerinden "biz" konumuna yerleştirilmesinin problemlili olduğu görülmektedir. Çünkü bu konumlandırma, anne olmayan kadının eksik olduğunun iddia edileceği cinsiyetçi söylemi inşa etme riski taşır.

Aynı zamanda, söz konusu annelik problemi, Pia Kjaersgaard ve Meral Akşener örneklerinde anneliğin kutsallaştırılması ve yüceltilmesi anlamında da kadını belirli bir kategoriye sıkıştırdığı ve bunu örtük bir şekilde yaptığı için sorunludur. Siyaset ve medyadaki güçlü kadın temsilinin annelik ile özdeşleştirilmesinin ilk problemi, kadının annelik ile eşitlenmeye çalışılmasıdır. Sonrasında, bu eşitlenme, kadının siyaset gibi eril alanlarda sadece anne olarak var olabileceği fikrini yayma tehlikesi taşımaktadır. İlerleyen süreçte ise norm haline gelen kadınlık-annelik-kutsallık bağlantısının inşası görünmez hale gelme; toplumsal alanda, bireyler arasındaki performanslarla daha da geniş alanlara yayılma riski taşımaktadır. Ulusun annesi olma "mertebesi" ise sadece bu sıfatın yüklendiği siyasetçiye değil, toplum içindeki tüm kadınlara ötekileştirilmemek için geleneksel kodlara uyma zorunluluğunu dayatmaktadır.

Medyada Cinsiyet Kategorilerini Pekiştiren Yeni Stereotipler

Sibel Karaduman ve Enes Çetinkaya'nın *Atiye* dizisi üzerine yaptıkları izleyici alımlaması çalışması; medya içeriklerinin, özellikle bu dizi örneği üzerinden, izleyiciler üzerindeki etkisini anlamaya giden yolda ele alınması gereken çalışmalardan biridir. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan biri; izleyicilerin diziyi beğenmelerinin sebebinin, *Atiye*'nin erkeğe bağımlı olmayan, özgür ruhlu ve değerleri için savaşabilen, özgür bir kadın olmasıdır (Karaduman & Çetinkaya, 2020: 964). Fakat *Atiye* iddia ettiği kadar özgür, eril söylemi yıkan bir kadın kahraman değildir. Bu bağlamda, izleyicinin özgür kadın anlamlandırması, egemen söylemin kodları ile çevrelenmiştir.

Popülist üslubun özelliklerini taşıyan medya içeriklerindeki mesajın izleyici tarafından daha rahat anlaşılabilmesi için mesajın daha kolay özdeşlik kurulabilecek kodlar aracılığıyla verilmesi gerekir. Politik mesajlar, küreselleşen medya aracılığıyla, gündelik yaşamın her alanına daha rahat girme imkânı bulur. Medya içeriğinde anlamlandırılıp, süreç içerisinde toplum içinde normalleştirilen mesaj, siyasal alandan dışarı taşar. Üslubun medya aracılığıyla normalleşmesi, bireylerin bu üslubu siyasal alanda gördüklerinde daha rahat anlamlandırmasını sağlar. Popülist üslubun özelliklerinden olan kaba tavırlar (Moffitt, [2016] 2020: 75) bu şekilde doğallaştırılır. Bu nedenle siyasal alan dışındaki medya temsillerinde popülizmin izlerini deşifre etmek, popülizmin yer aldığı bağlamı anlamak için işlevseldir.

Popülizm alanında yapılan araştırmalar, siyasal alanın dışına doğru genişletildiğinde farklı durumlar ortaya çıkmaktadır. Özçetin'in de vurguladığı gibi popülist fikirlerin ve temaların üretildiği ve yayıldığı etkili araçlar olan medya ve popüler kültür (2019: 11) içinde de popülizm kendine yer bulmakta, egemen söylemi pekiştirmektedir. Bunun sonucunda, kültürel üretim alanında, izleyicilere doğrudan ya da örtük olarak popülist kodlar/mesajlar verilebilmektedir.

Cas Mudde ve Cristóbal Rovira Kaltwasser'in de belirttiği gibi (2015: 21) toplumsal cinsiyet ve popülizm arasındaki bağ nispeten zayıf ve oldukça karmaşıktır. Toplumsal cinsiyet ve popülizmin kesişim noktaları, dizi anlatısının merkezindeki şu temalar üzerinden analiz edilmiştir: (i) Akıl-doğa ikiliği üzerinden kurulan kadın-erkek kategorileri ve bu kategorilerin birbiri ile olan ilişkileri, (ii) kadın kategorisinin antik kökenlere dayandırılarak kutsallaştırılması yoluyla inşa edilmesi, (iii) aile kurumunun inşa edilmesi ve kutsallaştırılması, (iv) anne olarak ele alınan kadın, (v) biz-öteki ayrımı üzerinden kurulan dışsal düşmanlar.

Atiye dizisi; geleneksel kadınlık kodlarına uymayan, özgürmüş gibi gösterilen (karakterin soyadı bile Özgürsoy'dur) bir kadın karakterin başından geçen olayların anlatıldığı, kurmaca tarihi öğeler ile desteklenmiş, kurgusal bir dizidir. Karakter, geleneksel yapı içerisinde yer almasına rağmen stereotiplerden arındırılmış gibi gösterilse de anlatı içinde sürekli olarak kadının nasıl olması gerektiği, ailenin önemi, kutsallaştırılan kadın ve aile kurumuna saldıran düşmanlarla savaşmak gerektiği gibi kavramlar ve temalar üzerinden medyada kadınlık yeniden inşa edilmektedir. Kadının özgürmüş gibi temsil edilmesi, ona yeni bir temsiliyet alanı açıyormuş gibi görünse de bu temsil, yeni stereotipler yaratarak söz konusu inşanın üzerini örtmektedir. Aynı

zamanda kurmaca içinde yer alan mesajın tarihi öğeler ve Anadolu mitlerine yaptığı referanslar ile birlikte verilmesi, yeni stereotiplerin inşa sürecini gizleyen başka bir durumdur. Bu durumlar, yukarıda bahsedildiği gibi Hall'a göre "sembolik şiddet" olarak tanımlanabilir. Medya stereotipleri üzerinden kadın kategorisinin inşa edilmeye çalışılması da Butler'ın bahsettiği, iktidarın beden üzerindeki kurduğu tahakküm ve uyguladığı şiddeti mümkün kılacak toplumsal alanları genişletme imkânı sunmaktadır.

Kadın ve Erkek Kategorilerinin İnşası ve İlişkisi

Popülizmin aidiyet üzerinden kurguladığı köksüzlük karşıtı duruş, meseleyi kadın-doğa ilişkisi üzerinden okuma konusunda da bize verimli bir alan açmaktadır. Geleneksel erkeklik kodları ulusal tarih içinde pekiştirilerek, bu kodların, erkeğin özünde olan doğal özellikler olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu da meselenin temelindeki inşayı görünmez kılmaktadır. Aynı şekilde geleneksel kadınlık kodları da ulusal tarihe dayandırılarak, negatif özellik atfedilen bu kodların, kadının doğasından ileri geldiği inşası doğallaştırılmaktadır. Bu inşadaki sorun çift yönlüdür. İlk olarak, bu inşada kadının kimliği sabit, özsel ve doğal bir kategori olarak kabul edilmektedir. Hatta "*kadınlar* teriminin ortak bir kimliği ifade ettiği varsayımı da feminizm için siyasi bir sorun" (Butler [1999] 2012: 46) teşkil etmektedir. Kadın kimliğinin ortak bir kimliği ifade ettiğini kabul etmek; toplum içindeki istikrarlı bir kadın kimliğinin kurulması, dolayısıyla makbul ve makbul olmayan kadının inşa edilmesi anlamında kaçınılması gereken bir durumdur. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan diğer problem ise kadın kimliğinin özsellığe dayandırılarak, inşa sürecinin görünmez kılınmasıdır. "Kadınlar kategorisini tutarlı ve istikrarlı bir özne olarak inşa etmek, toplumsal cinsiyet ilişkilerini istemeyerek de olsa düzenleyip şekleştirmek" (Butler [1999] 2012: 49) anlamına gelir. Bu gizleme sonucunda mesele yine birinci soruna dönmekte ve özsellik üzerine temellendirilen kadının doğası miti pekiştirilmektedir. Bu iki mit döngüsel olarak birbirini yeniden üretmektedir.

Atiye dizisi yukarıdaki tespitleri doğrularcasına Göbeklitepe'de gizemli bir sembol bulunması ile başlar; "Doğu'nun kutsal gizemi" üzerinden kadın, doğa ve kutsallık arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Kutsal gizemin anahtarı olduğu söylenen Atiye; içindeki, onu çağıran sesi dinleyerek sembolün peşine düşmektedir. Bu arayış, karakterin kim olduğunu bulmasının yolculuğudur ve yolculuk boyunca herkes karaktere sürekli olarak kim olduğunu sormaktadır. Dizinin anlatısına göre Atiye kendini tamamlanmamış hissetmektedir. Kim olduğunu bulmak ve görevini

yerine getirebilmek için Erhan'a ihtiyacı vardır. "Kapıyı bulmak Erhan'ın, açmak Atiye'nin görevidir" (Sezon 1, Bölüm 8). Atiye'nin görevi, ailesinin kadınları arasında aktarılan bir mirastır. Dizideki rasyonelliğin tezahürü olan arkeolog Erhan ise kapıya giden yolu akli ile bulacak olan kişidir. Atiye çocukluğundan beri çizdiği ve Göbeklitepe'de de bulunan sembolü, "sanki bildiğimiz her şeyin ötesinde saklı bir bilgiyi temsil ediyor. Aslında çok basit ama ulaşamadığımız bir şey," (Sezon 1, Bölüm 2) olarak tanımlar. Atiye'nin aradığı şeyin Erhan olduğu göz önüne bulundurulduğunda bilgi, bilim ve erkek arasında kurulan bağlantının açık bir şekilde gösterildiği anlaşılmaktadır. Kadının ruhsallığı karşısında erkeğin rasyonelliği, geleneksel anlatıdaki stereotipleşmiş cinsiyet temsillerinin bir devamıdır. Bu temsiller gibi karakterlerin meslekleri de cinsiyetlendirilmiş mesleklerdir. Erkekler kendi işinin patronu, bilim insanı ya da Althusser'e referansla "devletin baskı aygıtı" olarak görülen polis; kadınlar ise doğa durumuna referansla sanatçı, şifacı, hatta cadı¹⁶ ya da mesleksizdir.

Popülizm, cinsiyetin doğal olduğu ön kabulüyle kadın ve erkek kategorilerini inşa ederken, toplumsal cinsiyet kategorilerini görünmez kılmak için bu kategorileri geçmişe referansla normalleştirir. Popülist iktidar yapısı tarafından kabul edilen cinsiyete dayalı bu ikilikte anlamın kurucusu, hegemonik erkeklik kategorisidir.

Cinsiyet, "toplumsal cinsiyeti tutarlı kılan düzenleyici pratikler gereği zorla var edilmiştir" (Butler, [1999] 2012: 77) ve cinsiyet, toplumsal cinsiyetli bir kategori olarak düşünüldüğünde, sadece kültürel bir yorum olarak anlaşılması anlamsızdır (Butler, [1999] 2012: 52). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, cinsiyetlerin üretildiği tüm mekanizmalardır. Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı, radikal dilbilimsel inşacılık görüşüyle düşünüldüğünde, Butler'a göre ([1996] 2014: 13) "toplumsal cinsiyetin önceleyeni olarak kabul edilen 'cinsiyet'in kendisi bir varsayıma dönüşür, bir inşa, dil sınırları içinde sunulan, dili önceleyen, inşayı önceleyen bir inşa haline gelir". Bu da cinsiyeti söylemsellik öncesi bir alana konumlandırmaktadır. Fakat "cinsiyet, söylemsellik öncesi bir anatomik oluşallık olarak kavranamaz" (Butler [1999] 2012: 54). Bir inşa olarak atanmış cinsiyet, tıp tarafından biyolojik temele dayandırılarak bireye atanan ve bilimsel olduğu ileri sürülerek anlamı sabitlemek istenen

¹⁶ Zühre toplum tarafından hem şifacı hem de cadı olarak adlandırılır. Kız kardeşi Seher'in yakılma sahnesi de medyadaki "cadı" arketipinin klişeleşmiş cezalandırma sahnesidir. Mistik güçlere sahip olduğu söylenen bu ailedeki kadınların isimleri de (Zühre, Serap, Seher) doğa ile ilişkili ve kadın-doğa arasında kurulan ilişkiyi sağlamaştırıcı isimler olarak seçilmiştir.

kategoridir. Atanmış cinsiyetin oturtulmak istendiği bilimsel konuma karşın toplumsal cinsiyet değişken bir yapıdadır. Bu nedenle söylem her ne kadar toplumsal cinsiyetli özneyi inşa ediyormuş gibi görünse de aslında bunu atanmış cinsiyetin ön kabulü ile, onu örtük bir şekilde araçsallaştırarak yapmaktadır. Bu nedenle her iki kategori de aslında inşa edilmiştir ve problemlidir.

Bu noktada, kadın ve erkek arasında yukarıda bahsedilen cinsiyetli toplumun inşa sürecinde “onaylanan” fark, aslında toplumsal cinsiyeti, cinsiyetten farklı bir şekilde sabit bir kategori olarak gördüğü atanmış cinsiyet üzerinden tanımlamakta, yeniden üretmekte ve meşrulaştırmaktadır. Butler’a göre ([2000] 2009: 299) “‘toplumsal’ kategorisi, bir pratik olarak dil kavrayışını, iktidarla ilişki içinde bir dil kavrayışını ve dolayısıyla bir söylem kuramını yeniden devreye sokar”. Toplumsal kategorisinin cinsiyet kategorisi üzerinden kurulması da benzer bir sürece işaret etmektedir. Cinsiyet kategorisi, iktidar ilişkileri içinde düzenlenmiş bir kategoridir.

Kadın, erkek ve kadın-erkek birlikteliğini meşrulaştıran dizi; cinsiyetleri tarihsel bir bağlama oturtmakta, bu kategori ve ilişkileri doğallaştırarak heteroseksüel matrisi yeniden inşa etmektedir. Karakterlerin binlerce yıldır birbirini aradığı, ikinci sezonda gösterilmekte; kadın ve erkeğin birlikte olması fikri doğrudan verilmektedir. İkinci sezonun altıncı bölümünde, Erhan’ın geçmişte Atiye için yazdığı çivi yazısı mektupta, kadının erkek için var olduğu söylenmektedir. Bu durum, köksüzlüğe karşı çıkararak aidiyet teması üzerinden geliştirilen söylemin, medyatikleşen popülist üslup ile bir araya getirilmesinin dizideki bir karşılığıdır. Cinsiyetlerin (dizide sadece kadın ve erkek vardır) Göbeklitepe’nin tarihi kadar eski bir kökeni olduğu, bu nedenle “normal” olanın kadın ve erkek olduğu, hatta kadın ve erkeğin birlikteliğinin sağlıklı olduğu fikri doğrudan verilmektedir. “Toprağın rahmine inen o kapı ki ancak kadınla erkeğin bir olmasıyla açılır” (Sezon 2, Bölüm 7). Bu replik de heteroseksüel matrisi, doğa durumuna yaptığı referans üzerinden sabitlemekte ve kutsal bir anlam vererek yeniden üretmektedir.

Dizide yalnız olan erkek dağınık ve eksik, hayatında erkek olmayan kadın ise korumasız olarak temsil edilmektedir. Birinci sezonda eşini kaybeden Serdar, oğlu Ozan’a; Ozan da annesiz büyüdüğü için başka kadınlara sevgisini gösterememektedir. İkinci sezonda Mustafa, Serap (birinci sezondaki eşi) ile hiç tanışmadığı için işkolik biri olarak gösterilmektedir. Evli olup olmadığını soran Atiye’ye, evindeki dağınıklığı göstererek, evli birinin bu kadar dağınık olmayacağını

söylemektedir. Dizide ev işlerinden erkek çocuğa sevmeyi öğretmeye kadar olan tüm işler, kadının işi olarak gösterilmektedir. Kadın, cinsiyetçiliği pekiştiren popülist üsluplar ile çevrenmiştir. Kadını koruma görevi ise yine erkeğe verilmiştir. “Atiye gelecek demek oğlum. Karanlığa gömülü olan aydınlık o. Onu koru” (Sezon 1, Bölüm 8).

“Popülizm ‘halkın’ iradesini ve arzularını yönlendirebilen ve onların üstünde temsilcileri olarak yükselen ‘sıradışı liderlerin’ kişilikleriyle ayrılmaz bir biçimde bağlıdır” (Moffitt [2016] 2020: 92). Dizideki bu kişi; kadınların lideri, onların sesi, hatta tek tipleştirilmek istenen kadının bizzat kendisi olan Atiye olarak gösterilir. Fakat Atiye aslında lidermiş gibi yapmaktadır. Nasıl bir kadın olacağı ailesi tarafından öğretilen Atiye, kadınlık performansını tüm anlatı boyunca sergilemektedir.

Kadının Kutsallaştırılması ve Kadın Doğası Miti

Popülizm çalışmaları, Tuija Saresma'ya göre (2018: 181) “toplumsal cinsiyet körü bir fenomendir”.¹⁷ Çalışmaların toplumsal cinsiyet alanındaki problemleri görmezden gelmesinin sebebi, kavramın bu alana karşı bilinçli bir şekilde kör olmasıdır. Bazı popülist aktörlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini beslerken kullandığı söylemler genellikle, kadının bağımsızlığının desteklediği; fakat aynı zamanda kutsal ve korunmaya muhtaç olduğu gibi kalıplar üzerinden üretilmektedir.

Anadolu kültüründe var olduğu düşünülen ana tanrıça kültürünün bolluk, bereket, doğurganlık ve doğa ile özdeşleştirilmesinin günümüze yansıyan problemi tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet kodlarının tarihsel köklere dayandırılmak istenmesi; toplum içindeki cinsiyete dayalı eşitsizliği pekiştirmekte, medyada yer alan kahramanlık hikâyelerindeki stereotipler ile bu eşitsizlik yeniden üretilmektedir. Burak Özçetin'in (2019) popülizm, medya ve popüler kültür bağlamında ele aldığı *Diriliş: Ertuğrul* dizisindeki sorunlardan biri de budur. Özçetin'in de gösterdiği gibi dizi; mevcut politik retoriğin yeniden üretildiği, ideolojik, tarihsel bir medya içeriğidir (Özçetin, 2019: 6). Kadınların güçlü gösterildiği ve savaşçı olduğu kurgusal tarihi dizilerde (örneğin *Vikings*, *Barbarians* vb.), bu kadınların dâhil olduğu toplumlar devletleşmemiş, gelişmemiş, barbar topluluklar olarak verilir. Buradaki sorun, savaşan kadının ve toplumun barbar olarak görülmesinin yanında, güçlü kadının yine eril bir güce sahipmiş gibi tasvir edilmesidir.

¹⁷ Çeviri bana aittir.

Yeniden icat edilen gelenekler, Eric Hobsbawm ve Terence Ranger'a göre (2006: 5) "geçmişe referansla (bunu tekrar dayatarak yapsa bile) belirginlik kazanan, özünde bir formelleştirme ve rutinleştirme sürecidir". Nitekim geçmişe atıfla kurgulanan diziler de geçmişi güncel durumlar üzerinden yeniden icat eden medya içerikleridir. Bu insanın toplumsal alanda yaygınlaşması ise mesajların farklı içeriklerde tekrarlanması ile olmaktadır.

Modern toplumun kökeniyle kurduğu ideolojik ilişki olan mitler ve bu mitlerin yeniden üretimi olan içerikler aracılığıyla kadın ve doğa arasında kurulmak istenen kutsal ve özsel bağ; popülist aktörler ve içerikler tarafından araçsallaştırılmakta, sabit bir kategori haline getirilmektedir. Aidiyet duygusu üzerinden yeniden üretilen popülizm, modernize edilmiş mitler ile toplumsal konumları sabitlemeye çalışmakta ve popülist aktörler kendi iktidarını bu şekilde meşrulaştırmaktadır.

Kadının köklerini doğaya, doğurganlığa ve aileye dayandırarak kutsallaştırmak, kadını yücelterek, mevcut konumundan yukarı taşıyor ve erkek-kadın kategorileri arasındaki toplumsal eşitsizliği kapatıyormuş gibi görünse de bu durum, kadının domestik konumunu meşrulaştırmaktadır. Bu durum Saresma'nın bahsettiği toplumsal cinsiyet körlüğüne yol açmakta ve toplumsal cinsiyet konumlarını sabitlenmesine aracılık etmektedir. Bu da aslında özgür kadın söylemi üzerinden patriarkayı yeniden üreten yeni kadınlık stereotipini göstermektedir. Altı çizilmesi gereken konulardan biri de, Stuart Hall'un vurguladığı gibi (2017: 335) klişeleştirmenin, sembolik şiddetin kilit unsuru olmasıdır. Çünkü klişeler üzerinden inşa edilmek istenen kimlik, iktidarın tahakkümüne maruz kalır. Medyadaki stereotipler, toplumsal alandaki kimlikleri yansıtmaz; aksine kimliği yeniden üretmek için var edilir. Medyanın bu klişe ve stereotipler üzerinden kimliğin inşa sürecine etki etmesi, onu tahakkümün bir parçası haline getirir.

Dizide akıl-doğa arasındaki hiyerarşik ilişki üzerinden kurulan kadın-erkek ilişkisi, kadının anlamını doğa ile eşitleyerek akılla ilişkilendirilen erkeğin konumundan daha aşağıya yerleştirilmektedir. Kadın-doğa ilişkisi, aynı zamanda "kadın doğası" fikrini meşrulaştırmakta; onu özsel, doğal, sabit/değişmez bir kategori haline getirmektedir. Bu da aslında cinsiyeti, söylemselin ötesindeymiş gibi göstererek, onun inşa sürecini görünmez kılmaktadır. Doğa "meşru" bir kavram olarak kodlandığından, kadının erkek karşısındaki ikincil konumunu yeniden üreterek meşrulaştırmaktadır. Dizideki temsillerin tekrarı üzerinden kadının inşasında görülen, popülizme içkin

köksüzlük karşıtlığı ve aidiyet temaları bu konuda da karşımıza çıkmaktadır. Kadının kökleri doğaya ve kutsallığa bağlanmaktadır.

İkinci sezonda Erhan, Serdar'ın sahip olduğu Gaya Madencilik isimli firmada, maden arama işinde çalışmaktadır. Bu isim Yunan mitolojisindeki yeryüzünün tanrıçası olan ana tanrıça Gaia'ya bir referans olarak görülebilir. Dizide, Göbeklitepe'nin kadın ve doğum ile birebir ilişkili olması ve eril yapılanmaya sahip bu şirketin alanda maden araması; bilimin toprak, dolayısıyla doğa üzerinde kurmaya çalıştığı hâkimiyetin göstergesidir.

Dizide kadının kutsallığı; Venüs yıldızı,¹⁸ turna kuşu,¹⁹ kırmızı yılan,²⁰ Göbeklitepe'deki sembolün olduğu duvar örtüsü, Şahmeran ve İsis'in kanatlarının çizimi ile Efes, Artemis gibi bereket tanrıçasına gönderme içeren heykelcikler ve ay sembolü²¹ gibi farklı görselleştirmeler üzerinden verilmektedir.

Kutsal Aile Anlatısının İnşası

Aile, dizinin anlatısında merkezi konumdadır. Birinci sezonda Özgürsoy ailesi, ikinci sezonda Yılmaz ailesi üzerinden aile anlamlandırılmaktadır. Özgürsoylar iyi ve sıradan, yani halktan; Yılmazlar ise onların karşısında, düzenlerini ve yaşamlarını tehdit eden düşman olarak kodlanmaktadır. Birinci sezonda görülen ailelerin hepsinin kendine ait bir sırrı vardır. Bu sırrarın hepsinin nedeni, aile kurumunu korumak ve devamlılığını sağlamaktır. Karakterler iyi veya kötü olsa da aile onlar için bağlayıcı ve tüm davranışlarının temel noktasıdır. Aile için her şeyin yapılabileceği fikri dizinin kötü olarak gösterilen karakterleri üzerinden de verilmektedir. Serdar ilk sezonda intihar eden eşini, ikinci sezonda ise ölen oğlunu hayata döndürmek için Atiye'nin peşine düşmektedir. Hannah ise hasta annesini iyileştirebilmek için Serdar'a yardım etmektedir.

¹⁸ Bu yıldız, adını Yunan pantheonundaki güzellik tanrıçası Aphrodite'den almaktadır. Aphrodite'in Antik Roma'daki ismi ise Venüs'tür. Bu ismin Türkçe karşılığı ise Zühre'dir (Atiye'nin anneannesi). Venüs yıldızı şeklindeki doğum lekesi, Atiye'nin ailesindeki tüm kadınlarda vardır.

¹⁹ Birinci sezonda bu sembolü barındıran sahneler; Atiye'nin kız isteme törenindeki kahve fincanlarının üzerindeki semboller, Göbeklitepe belgeselinden sonra değiştirilen kanaldaki turna kuşu belgeseli, Atiye'nin annesine hediye ettiği tablodaki turnaya benzeyen fırça darbesi, Erhan ve Önder'in meyhanede konuşurken arkada çalan Allı Turnam şarkısı, Nemrut Dağı'nda Zühre'nin etrafında uçan kuşlar, Cansu'nun bebek battanisi; iki sezon arası geçişte, Göbeklitepe'nin uçan turnalar ile silinmesi; ikinci sezonda yine Elif'in battanisi, Zühre'nin ölümü sonrası Serap'ın gökyüzünde turnaları görmesi, Yılmaz ailesinin evindeki turna figürleri ve Elif'in evindeki turna tablosudur.

²⁰ Yılan, farklı dönemlerde, farklı toplulukların mitoslarında tanrıça ile ilişkilendirilen bir hayvandır. Antik inanç sistemlerinde kutsal ve olumlu bir anlama sahip olan yılan semavi dinler ile birlikte negatif bir anlam yüklenmiştir.

²¹ Ay sembolü, bereketi sembolize eden tanrısal bir semboldür.

Ailenin inşa edildiği, onlara dahil olan farklı kişilerin varlığı ile gösterilmektedir. Zira dizide, biyolojik olarak aileye bağlı olmayan, küçük yaşta bu kuruma dahil olmuş dışsal kişiler de aileden sayılmaktadır. Birinci sezonda Cansu, ikinci sezonda Erhan ve Elif; bağlı oldukları aile yapılarının birer ferdi olarak kabul edilirler. Atiye çocukken Mustafa tarafından bulunan Cansu, aileye dahil edilir. Bu durumu, Mustafa artık dört kişilik bir aile olduklarını söyleyerek anlatır ve ailenin çocukluktan beri inşa edilen bir kavram olduğu izleyiciye gösterilir. Fakat bu, kutsallaştırılan aile kurumunun inşa sürecini gösteren bir veriden ziyade, ailesiz olmanın kötülüğüne işaret eden bir veri olarak da okunabilir.

Yukarıda bahsedilen popülist liderlerin annelik vurgusu da kutsal aile inşası ile ilişkilidir. Aynı zamanda Özkazanç'a referansla, yukarıda açıklanan popülizme içkin aileci muhafazakârlık da dizideki aile anlatısına uyumludur. Dizide aile kurumuna karşı olan beklentiler; sürekli genellemeler üzerinden, anne ve baba figürleri tarafından yapılmaktadır.

“İş aile kurmaya gelince, gelenek göreneğe göre davranmakta fayda var ... Artık başına buyruk hareket etmek yok ... Evlilik ciddi bir müessese.” (Sezon 1, Bölüm 2) “Ben ailemi korumak zorundayım. Ben babayım. Kaç yaşında olursan ol.” (Sezon 1, Bölüm 6) ifadeleriyle somutlaşan genellemeler, karakterlerin kimliklerini geleneksel kodlarla inşa etmektedir. Aile kurumundaki iktidar figürü olarak gösterilen babanın söylemleri ile inşa edilen kimlikler; popülist liderin, halkı inşa ederken birleştirici, aidiyet teması üzerine kurulu, krizlere karşı korumacı ve babacan (bu babacanlık, liderin halktanmış gibi davranması ile benzerlik gösterir) performanslar ile icra edilir.

Popülizm, aidiyet duygusu üzerinden kendini yeniden üretmektedir. Donald MacRae'ye göre (1969: 156) popülizm köksüz olmaya karşıdır. Popülist aktörler bu nedenle halktan gelen kişi, yani “bizden biri” olma iddiaları üzerinden söylemlerini inşa etmektedir. Popülist liderlerin aidiyet vurguları, toplumsal cinsiyet alanında, geleneksel toplumsal cinsiyet kodlarına bağlılık olarak kendini göstermektedir. Bu noktada aile ya da maskülenlik kavramları merkezi bir konuma taşınmaktadır.²² Maskülen özellikleri ile ön plana çıkan kadın popülist liderlerin anneliğine yapılan

²² “Kadına ayrılmış bir kesimi olmayan bu alanda kimi kadınlar, kimliklerini dikkate almaksızın siyaseti ‘erkek gibi’, Tansu Çiller örneğinde de görüldüğü gibi ‘erkeksi’ biçimde siyaset yaparak varlıklarını görünür kılabilirler” (Altındal, 2009: 365). Bu bağlamda, eril bir şekilde yapılan siyaset alandaki kadın aktörlerin maskülen tavrının sebebi, toplumca kodlanan anlayışla uyumlu olarak, “erkek gibi güçlü” olduklarını göstermektir.

vurgu, geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını yeniden üretmektedir. Kadının/kadınlığın kökeni, kutsallaştırılan bir doğurganlık üzerinden anne olmaya bağlanmakta ve halk kategorisinin kadınlardan oluşan kesimini de bu yönde inşa etmek için araçsallaşmaktadır.

Atiye'nin, "Ben daha kim olduğumu çözemedim; biz olmaya adayamam kendimi," (Sezon 1, Bölüm 4) diyerek düğünden kaçması; istediklerini yapan, özgür bir kadın olmasından dolayı değerlidir. Bireysellikten vazgeçerek kendini ailesine adanması için öncelikle birey olması gerekir. Kim olduğunu arayan karakterin kimliğinin söylemsel inşası, ailenin iktidar figürü tarafından yapılır. Fakat Atiye için iktidar figürü baba değil; Zühre'dir ve onun sürekli tekrarladığı Atiye üzerinden kadını bir anne olarak kutsallaştıran söylemleri ve bu kutsallığa sahip kadının iyileştirici olduğunu gösteren pratikleri ile Atiye'nin kimliği inşa edilir. Maskülen kodların taşıyıcısı olan Zühre anneliği ve aileyi kutsayarak eril söylemin sadece erkek karakterlere ait olmadığını göstermektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını üreten karakter bu örnekte bir kadındır. Zühre karakteri üzerinden kutsal annelik ve ailenin koruyucusu olan kadınlığa yapılan vurgu sadece Atiye'nin kimliğini kurmakla kalmaz. Kadınlığı da kutsal aile anlatısı ile birbirinden ayıramaz bir bütünmüş gibi vererek inşa eder.

İkinci sezonun merkezi konusu olan doğum problemi karşısında aile kurumu zarar görür; fakat kutsallığı daha da pekişir. Popülist lider için kriz ve krizin icrası, kendi güçlü iktidarını meşru bir zemine oturtacağı stratejileri oluşturduğu için (Moffitt [2016] 2020: 180) önemlidir. Dizinin krizi, doğumların olmaması ve bu nedenle aile olamamaktır. "Bugün içinde bulunduğumuz dünyada aile olmak, anne baba olmak mucize haline geldi. Yine de Erhan ve Hannah sevgilerini aile kurumu altında birleştirmek istediler. Onlarla gurur duyuyorum" (Sezon 2, Bölüm 3). Ailenin çocuk olmadan eksik olacağı; fakat evliliğin hâlâ kutsal bir bağ olduğu bu şekilde anlatılmaktadır.

Anne Olarak Kadın

"Homojenleştirilmiş ve basite indirgenmiş 'halkın' söylemsel inşası, ..., geleneksel popülist pratikler yoluyla feminist politika ve feminist kolektif kimliğin inşasının inanılmaz bir şekilde zorluğu anlamına gelir"²³ (Emejulu, 2017: 64). Akwugo

²³ Çeviri bana aittir.

Emejulu'nun bahsettiği pratikler, geleneksel kültürel kodlar ile ilişkilidir. Bu bağlamda popülist eğilimlerin yüksek olduğu toplumlardaki kadının konumu, geleneksel kodlar üzerinden belirlenmeye yatkındır. Alev Özkazanç'ın da belirttiği gibi (2020: 28) siyasal popülist hareket ve rejimlerde cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığı kendini belli etmektedir. Bazı toplumlarda bu eğilim açık bir şekilde belli edilirken; bazı toplumlarda ise annelik, "huzurlu yuvayı kurma ve onun devamlılığını sağlama" gibi kadınlara atfedilen kutsal görevler aracılığıyla, kadın kategorisi sanki önemli ve birincilmiş gibi hissettirilir. Örtük bir şekilde cinsiyet eşitsizliğini körükleyen bu söylemler, kadını yine edilgen konuma sabitlemekle kalmaz; aynı zamanda anne olmak istemeyen ya da olamayan, evlenmek istemeyen ya da evlenemeyen kadınları, toplumun kutsal değerlerini sabote eden "Öteki" olarak konumlandırır.

Dizide kutsal olan, aslında anne olan kadındır. Ana tanrıça kültü ile kutsallaştırılan kadınlığın birincil varlık sebebi, doğurganlık olarak gösterilmektedir. İkinci sezonun hikâyesinde doğum küresel bir kriz olarak gösterilir ve çözümünün kadınlarda olduğu mesajını verilir. Fakat kadın kahramanın dünyayı ve geleceği kurtarmak için yüklendiği misyon, geleneksel anlatıdaki erkek görevinden farklıdır.

"Dünya büyük bir şeye gebe ve doğum Anadolu'da olacak." (Sezon 1, Bölüm 7)

"Sen hepimizsin Atiye. Bütün kadınlar için, onların şifası için toprağın rahmiyle buluştuğunda doğum gerçekleşecek." (Sezon 2, Bölüm 1)

"Tepe içindeki mucizeyi koruyor. Sen de içindekini korumak zorundasın. Nasıl ki bir tohum ağaç olacağını bilir, nasıl ki toprak o kök salana kadar onu saklamayı bilir ve yağmur o filizlenip çiçek açana kadar onu beslemesi gerektiğini bilir ve güneş o büyüüp güçlenene kadar ona hayat ateşinden üfler; sen de biliyorsun." (Sezon 2, Bölüm 4)

Bu örnekler hem doğumu hem de anne olarak kadını kutsallaştırmakta, kadının kurtarıcılığını anneliğe sabitlemektedir. Popülist liderlerin ulusal uyanışın taşıyıcısı oldukları imajını güçlendiren öncü kadınlık performansları (Moffitt [2016], 2020: 106), dizide Atiye'nin uyanışı üzerinden gösterilmektedir.

Dışsal Düşmanlar

Sağ popülizm genel olarak feminizm karşıtı bir duruş sergiler. Hem liderlere hem de kitlelere tezahür eden cinsiyetçilik, homofobi, kadın düşmanlığı, hiper-erkeksilik ya da aileci muhafazakârlık; sağ popülizmin farklı ülkelerdeki ortak özellikleridir (Özkazanç,

2020: 28). Özellikle aile üzerine yapılan vurgu, feminizmi dışsal bir düşmanmış gibi kodlamaktadır. Bu ailecilik, “feminizmi kökü dışarıda bir AB ideolojisi olarak kodluyor ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının içini boşaltarak aileci politikalar ve ailenin ana-akımlaştırılması (*family mainstreaming*) ile değiştiriyor” (Özkazanç, 2020: 32). Dışsal düşman olarak feminizm karşısına, toplumun kutsalı olarak aile kurumunu yerleştiren popülizm, süreç içinde, kadının toplumsal alandaki konumunu, kutsal olanı koruma anlatısı üzerinden domestik alana sabitleyecek şekilde ilerlemektedir. Bu ilerlemedeki sorunlardan biri de kutsallaştırma üzerinden bu inşanın ve normalleştirilmesinin örtük bir şekilde yapılmasıdır.

Popülist üsluplardaki dışsal düşman vurgusu, dizide farklı karakterler üzerinden gösterilmektedir. Aile kurumunu tehdit eden dışsal düşmanlar karşısında, sıradanlaştırılmış kutsal birlikteliğin temsilcileri olarak Atiye ve Erhan bulunur.

Zühre, şifacılığı ile geleneksel toplumun inançlarını tehdit eden dışsal düşmandır. Ortak özellikleri, gündelik konuşmalarında sürekli olarak yabancı kelimeler kullanmak olan; yabancı uyruklu olarak gösterilen Hannah, gizli ve mistik bir örgüte dahil olan Serdar ve tüm senaryolarda ailesinden koparılan (ailesiz olmak, köksüz olmak ile bir arada ele alınabilir ve popülizm açısından bu onaylanmamaktadır) ve “kök salmak istemeyen biri” olarak gösterilen Cansu; popülizmin biz-öteki ayrımı bağlamında dışsal düşmanlar olarak kodlanmaktadır. Dizide de bu karakterlerin, kahramanlara sürekli olarak zarar verdikleri görülür. Ötekinin kötü olduğu fikri, dizinin geneline hâkimdir. Popülizmin “biz” kategorisini inşa ederken icra ettiği ve yaydığı krizin dizideki görünümü bu karakterler üzerinden yapılmaktadır.

Sonuç

Medya, söylemsel olarak üretilen toplumsal kodları yeniden üreten temsiller sistemi ve kültürel üretim alanıdır. Buradaki toplumsal kodlar, medya temsillerinde stereotipleştirilerek bireyi, dolayısıyla toplumu inşa etmektedir. Bu bağlamda medya, halkı inşa etmede işlevsel bir konumda bulunmaktadır. Medya temsilleri ve toplumsal düzen arasında karşılıklı bir yeniden üretim ilişkisi vardır. Temsiller kaynağını toplumdaki alırdan alırken, aynı zamanda toplumsal kodları da normalleştirir. Bu da dolaylı olarak, toplumun belirlediği temsillerin toplumu da belirlediğini göstermektedir. Bu bağlamda, medyanın ideolojik işlevi, birey ve halkın inşasında gözden kaçırılmaması gereken bir alandır.

Dizinin anlatısına hâkim olan anneliğine, doğurganlığına ve aileyi koruyan kişi olma durumuna yapılan atıflar üzerinden kadının kutsallaştırılması; popülist kadın liderlerin siyasal alandaki temsil ve üsluplarına benzemektedir. Aile kurumunu kutsallaştırma ve bu kutsal kurumu koruma, yine popülist liderlerin söylemlerinde yer bulan ifadelerle benzemektedir. Annelik ve aile kavramları üzerinden bireyin toplumsal bir konuma ait olması, onu halk açısından daha “güvenilir” ve “samimi” göstermektedir. Ailesiz olmak ise popülist üsluba sahip aktörler açısından bir krizdir ve söylemlerinde eleştirel bir şekilde yer almaktadır. Bu durum, anne olmayan kadını ya da ailesi olmayan bireyleri krizin nesnesi haline getirmektedir. Atiye, kahraman olsa da kadının medya içeriklerindeki edilgen konumunu değiştirmemektedir. Dizinin anlatısında, söz konusu kahramanlığın, bir erkeğin varlığı ile mümkün olacağını göstermektedir.

Atiye ve Erhan dizi boyunca iç ve dış düşmanlara karşı savaşmaktadır. Bu savaşta kadın temsili doğa, erkek temsili ise rasyonellik ile çerçevelenmiştir. Dizideki kadın hem doğurgan olduğundan hem de ailenin kurucusu ve koruyucusu olduğundan kutsaldır. Popülizmin halk ile seçkinler arasında inşa ettiği düşmanlık bu noktada karakterler ve izleyiciler arasında kurulan özdeşlik nedeniyle önemlidir. Dizinin anlatısı, kadın kahraman ile özdeşleşen izleyici açısından, toplumsal cinsiyetli özneyi konumlandırma ve makbul bireyi kodlama gibi açılardan problemlidir. Halk konumundaki izleyici, kendisi gibi halk/biz konumuna yerleştirdiği Atiye ve Erhan gibi “inşa edilmiş köklerine” bağlanmaktadır. Kadınların ve kadın-erkek arasındaki duygusal ilişkinin kutsallığını meşrulaştırarak bunun dışındaki tüm varoluşları, olay ve durumları ötekileştirmekte, dışlamakta, düşman olarak kodlamaktadır.

Eril söylem ve popülist üslup arasındaki kesişim noktalarını, ataerkil toplum yapısı ve geleneksel kültürel kodlar içinde bulmak mümkündür. Halkın inşa edildiği söylemler ve performanslar, halkın içinden gelen liderin üslup ve performansını da etkilemektedir. Türkiye'nin geleneksel yapısında, erkeğin kamusal alanda aktif olduğu, çalışarak para kazandığı; kadının ise daha çok ev içi işler ile ilgili olduğu, annelik üzerinden kendini tanımladığı görülür. Değişen toplumsal yapı sayesinde kadınlar kamusal alanda biraz daha fazla yer edinmiş olsa da geleneksel kodların tortulaşması, kadının tam olarak ev içi konumdan kopmasını engellemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki popülist üsluplar hâlâ daha aile ve ebeveynlik vurgularına sahiptir. Bu durum, ana akım medya içeriklerinde, geleneksel tutumu yansıtmaya

devam edecek şekilde icra edilmektedir. Alternatif medyalarda ise *Atiye* örneğinde de görüldüğü üzere “değişiyormuş gibi” gösterilmektedir. Fakat bu değişim, eril söylemi ve geleneksel kodları tersine çevirmekten çok uzaktır. Aksine, popülist performansı artırmak için kriz tanımlamalarını, farklı yönlerde ve yeniden üretmektedir.

Popülist üslubun sadece geleneksel kodlardan beslendiğini iddia etmek, kavramın değişken yapısına ters düşecek bir iddiadır. Üslubun farklı bölgelerde ve zamanlarda, farklı şekilde görülmesinin sebebi; farklı kodlara, kültürlere, ideolojilere sahip kişiler tarafından icra edilmesidir. Geleneksel toplumsal cinsiyet kodları her ne kadar geçerliliğini yitirmiş olmasa da küresel kapitalizm ile genişleyen iş kollarının gerektirdiği emek gücü, kadın platformlarının aktifleşmesi ve kadınların görece daha çok alanda varlık göstermeye başlaması ile değişmeye başlamıştır. Liderin hitap ettiği halk içindeki kadın oranı arttıkça, medya aracılığıyla onlara hitap etme gereksinimi de artmıştır. Popülist üsluptaki kadınlara karşı da görülen kaba tavırların yumuşatılması, kadına medya temsillerinde daha çok yer verilmesi, popülist aktörlerin kadına verdikleri değerden dolayı değildir.

Moffitt'e göre ([2016] 2020: 193) popülist kriz performansları istisnasız bir şekilde halk ve elit kategorilerini birbirinden ayırır. Bu bağlamda kadın, popülist aktör(ler) için krizdir ve siyasal alanda kadının maskülen duruşunun sebebi de krizin kendisi değil; çözümü olduğunu göstermek için olabilir. Dizide de *Atiye* kadın olarak hem krizin sebebi hem de çözümdür. Kriz karşısında kendi iktidarını sağlamlaştırmak için yeni kodları sahipleniyormuş gibi görünen popülizm, geleneksel kodlardan kopuk değildir. Medya temsili aracılığıyla da bu durumu toplumsal alanda yaygınlaştırmaktadır. Medyada görülen bağımsız kadın temsilleri, egemen söylemi, özellikle annelik ve bağımsızmış gibi görünen kadın temsili olarak yeniden üretmektedir. Bu temsiller, dışsal düşmanın tehditlerini, köklerinden aldığı güç ile yenmektedir.

Kaynakça

- Abi-Hassan, Sahar (2017). “Populism and Gender.” *The Oxford Handbook of Populism*. Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ve Pierre Ostiguy (der.) içinde. New York: Oxford University Press. 426-444.
- Alex Sutherland. (Yapımcı), Ozan Açıktan; Gönenç Uyanık; Ali Taner Baltacı. (Yönetmenler). (2019). *Atiye* [Dizi]. Türkiye: Netflix, 2019.

- Altındal, Yonca (2009). "Erkeksi Siyasetin 'Erk'siz Dublörleri". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(21), 351-367.
- Aslan, Şebnem (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Nitel, Nicel ve Karma Tasarımlar İçin Bir Rehber*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Butler, Judith (2009). "Dinamik Sonuçlar". *Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik: Solda Güncel Diyaloglar*. Judith Butler, Ernesto Laclau ve Slavoj Žižek (Ed.) içinde. İstanbul: Hil Yayın, 291-310.
- Butler, Judith (2012). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çev., Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, Judith (2014). *Bela Bedenler*. Çev. Cüneyt Çakırlar, Zeynep Talay, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Butler, Judith (2017). "Olumsal Temeller: Feminizm ve 'Postmodernizm' Sorusu." *Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi*. Seyla Benhabib, Judith Butler, Drucilla Cornell, Nancy Fraser (der.) içinde İstanbul: Metis Yayınları. 44-67.
- Canovan, Margaret (1981). *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Canovan, Margaret (1999). "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy." *Political Studies*, 47(1): 2-16.
- Curtin, Jennifer ve Lara Greaves (2020). "Gender, Populism and Jacinda Ardern." *A Populist Exception?: The 2017 New Zealand General Election*. Jack Vowles ve Jennifer Curtin (der.) içinde. Yeni Zelanda: ANU Press. 179-212.
- Diamond, Jeremy (2018). "Trump says it's 'a very scary time for young men in America'." <https://edition.cnn.com/2018/10/02/politics/trump-scary-time-for-young-men-metoo/index.html>. Erişim Tarihi: 26.03.2021.
- Emejulu, Akwugo (2017). "Feminism for the 99%: towards a populist feminism?: Can Feminism for the 99% succeed as a new kind of populism?" *Soundings: A journal of politics and culture*, 66: 63-67.
- Filippi, Massimo; Judith Butler ve Enrico Monacelli (2021). Populisms not Populism. *Scenari*, 1(11), 311-314.

- Hall, Stuart (2017). “Başkasi'nın Gösterisi”. *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. Stuart Hall (der.) içinde. Çev., İdil Dünder. İstanbul: Pinhan Yayıncılık. 291-379.
- Hobbes, Thomas (2007). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. Çev., Semih Lim. İstanbul: YKY.
- Hobsbawm, Eric, J. ve Terence Ranger (2006). *Geleneğin İcadı*. Çev., Mehmet Murat Şahin. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Jagers, Jan ve Stefaan Walgrave (2007). “Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium.” *European Journal of Political Research*, 46(3): 319-345.
- Kaltwasser, Cristóbal Rovira vd. (2017). “Populism: An Overview of the Concept and the State of the Art.” *The Oxford Handbook of Populism*. Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ve Pierre Ostiguy (der.) içinde. New York: Oxford University Press. 1-24.
- Kantola, Johanna ve Emanuela Lombardo (2019). “Populism and feminist politics: The cases of Finland and Spain.” *European Journal of Political Research*, 58(4): 1108-1128.
- Karaduman, Sibel ve Enes Çetinkaya(2020). “‘Atiye’ Dizisi Bağlamında İnternet Dizi İzleyicisi Alımlama Analizi.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73): 956-969.
- Karagül, Soner ve Belma Engin Güder (2020). “Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler: Trump Siyaseti ve Brexit Süreci.” *Troyacademy Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(5): 109-133.
- Koyuncu, Hüseyin (2020). “Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro: Artık ib*e ülkesi olmayı bırakalım”. <https://tr.euronews.com/2020/11/11/brezilya-devlet-baskan-bolsonaro-art-k-bir-escinseller-ulkesi-olmay-b-rakal-m>. Erişim Tarihi: 26.03.2021.
- Laclau, Ernesto (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. Çev., Nur Betül Çelik. Ankara: Epos Yayınları.
- Laclau, Ernesto (2011). “Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?” Çev., Hayriye Özen. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 135-146.

- Laclau, Ernesto (2012). "Boş Gösterenler Siyasette Niçin Önemlidir?" *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. Ernesto Laclau (der.) içinde. Çev., Ertuğrul Başer. İstanbul: Birikim Yayınları. 95-109.
- Machiavelli, Niccolò (2016). *Prens*. Çev., Gamze Alpaslan. İstanbul: Olympia Yayınları.
- MacRae, Donald (1969). "Populism as an Ideology." *Populism: Its National Characteristics*. Ghita Ionescu ve Ernest Gellner (der.) içinde. Hertfordshire: The Garden City Press. 153-165.
- Moffitt, Benjamin ve Simon Tormey (2013). "Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style." *Political Studies*, 62(2): 381–397.
- Moffitt, Benjamin (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*. Çev., Onur Özgür. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mouffe, Chantal (2019). *Sol Popülizm*. Çev., Aybars Yanık. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mudde, Cas (2004). "The populist zeitgeist." *Government and opposition*, 39(4), 541-563.
- Mudde, Cas ve Cristóbal Rovira Kaltwasser (2015). "Vox populi or vox masculini? Populism and gender in Northern Europe and South America." *Patterns of Prejudice*, 49(1-2): 16-36.
- Müller, Jan-Werner (2016). *What Is Populism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Özçetin, Burak (2019). "The show of the people' against the cultural elites: Populism, media and popular culture in Turkey." *European Journal of Cultural Studies*, 22(5-6): 1-16.
- Özdemir, Murat (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özkazanç, Alev (2020). *Bir Musibet: Yeni Türkiye'de Erillik, Şiddet ve Feminist Siyaset*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Saresma, Tuija (2018). "Gender Populism: three cases of Finns party actors' traditionalist anti-feminism." *Populism on the Loose*. Urpo Kovala, Emilia Palonen, Maria Ruotsalainen, ve Tuija Saresma (der.) içinde. Finlandiya: Jyväskylä yliopisto. 177-200.
- Shils, Edward. (1956) *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*. Glencoe, IL: Free Press.
- Spierings, Niels vd. (2015). "Gender and populist radical-right politics: an introduction." *Patterns of Prejudice*, 49(1- 2), 3-15.
- Stavrakakis, Yannis ve Giorgos Katsambekis (2014). "Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA." *Journal of Political Ideologies*, 19(2): 119-142.
- Taggart, Paul A. (2000). *Populism*. Philadelphia: Open University Press.
- Zizek, Slavoj (2017). "Popülist Cazibe." *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*. Heinrich Geiselberg (der.) içinde. Çev., Kolektif. İstanbul: Metis Yayınları. 211-224.